

MARIE BLÁHOVÁ
MLADA HOLÁ
KLÁRA WOITSCHOVÁ
(ed.)

**PANOVNICKÁ REPREZENTACE
V PÍSEMNÉ KULTUŘE
VE STŘEDOVĚKU**
SBORNÍK PRACÍ
K ŽIVOTNÍMU JUBILEU
PROFESORA IVANA HLAVÁČKA

UNIVERZITA KARLOVA
NAKLADATELSTVÍ KAROLINUM 2021

PANOVNICKÉ LISTINY VYDANÉ V LETECH 1420–1526 KRÁLOVSKÉMU (VĚNNÉMU) MĚSTU JAROMĚŘI¹

JANA VOJTÍŠKOVÁ

ÚVOD

Královské (věnné) město Jaroměř,² jehož městský charakter poprvé dokládá listina z roku 1298,³ v průběhu své středověké i raně novověké historie náleželo do kategorie měst méně významných, a to i přes umístění při soutoku (tehdy) dvou řek – Labe a Úpy, nížinnou polohu obou předměstí⁴ a průchod významné obchodní stezky, tzv. polsko-kladské, vnitřním městem.⁵ Ke strategické poloze Jaroměři, jež je v roce 1307 poprvé vzpomínána jako věnný majetek královny,⁶ napomáhal i úzký skalnatý ostroh a též opukovo-vápencový hradební systém, který si Jaroměřští postupem doby vybudovali. Město se tak kombinací přirozeného a umělého opevnění etablovalo na polsko-kladské

- 1 Studie je výstupem projektu NAKI II Věnná města českých královen (Živá součást historického vědomí a její podpora nástroji historické geografie, virtuální reality a kyberprostoru), č. projektu DG18Po2OVVo15.
- 2 Města patřící v minulosti českým královnám, tzv. královská věnná města (stabilněji Hradec Králové, Chrudim, Vysoké Mýto, Polička, Jaroměř, Dvůr Králové, Trutnov, Nový Bydžov, Mělník), jsou z řady pohledů zvláštní kategorií mezi českými historickými městy. Až na Mělník tvoří specifickou geografickou enklávu na východě Čech. Instituce se začala vytvářet na počátku 14. století a prošla složitým vývojem, kdy de iure zanikla až v roce 1918. Věnná města se stala zdrojem příjmů královen (z počátku jen královen vdov) a v případě středověkého Hradce a Mělníka na čas sídlem několika z nich.
- 3 V nedochované listině Václava II. měly být darovány čtyři jaroměřské řeznické krámy ženskému cisterciáckému klášteru v Sezemicích; Vladimír WOLF, *Středověké opevnění města Jaroměře*, in: *Minulost Jaroměře. Sborník příspěvků k dějinám města I*, Trutnov 1968, s. 31–53, zde s. 33.
- 4 Svatojakubského a předměstí Za Mostem (též Dolejšího či později Pražského). Názvy jsou doloženy až pro období od poloviny 16. století, starší vývoj je s ohledem na absenci pramenů nerekonstruovatelný; SOA Zámorsk, SOkA Náchod, fond Archiv města Jaroměře, *Kniha zápisů na nemovitosti 1549–1581*, inv. č. 12, fol. A4r, A68r, B22; Antonín KNAPP, *Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem*, Jaroměř 1887, s. 85.
- 5 K jaroměřským dějinám naposledy souhrnně Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Královské věnné město Jaroměř a jeho panství v době předbělohorské (historickogeografické aspekty problematiky)*, *Historická geografie* 45, 2019, č. 2, s. 239–261, kde jsou též nastíněny hlavní rysy středověkého vývoje. Jako výstup výše uvedeného projektu NAKI II byl vydán Robertem ŠIMŮNKEM (ed.), *Historický atlas měst České republiky. Sv. 31 – Jaroměř*, Praha 2020. Jakýkoli výzkum je komplikován velkými ztrátami úředního materiálu v rámci městského archivu, jehož prameny jsou dochovány torzovitě od poloviny 16. století. Základní prací proto též zůstává Antonín KNAPP, *Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem*, Jaroměř 1887.
- 6 *Codex iuris municipalis regni Bohemiae* (dále *CIM II*), ed. Jaromír Čelakovský, Praha 1895, č. 83, s. 148–154.

stezce jako poslední významněji ohrazené místo v královských rukách. Co tedy bylo příčinou, že dlouhodobě náleželo mezi méně významná královská města? Promítá se tato charakteristika i do počtu panovnických listin, které byly městu určeny?

Jak prokázal dosavadní výzkum, Jaroměř je městem, na němž lze pocho-
pit řadu historických procesů a jejich podmíněnost. Předkládaná studie se proto bude zabývat na jaroměřském příkladu analýzou počtu vydaných panovnických listin, které toto město obdrželo v letech 1420–1526,⁷ resp. které se dochovaly či o nich máme povědomí, a nastíní důvody, jež k jejich vydání vedly. V rámci pramenné sondy, která s ohledem na nedostatečnou dochovanost originálů listin využívá zvláště ediční zpřístupnění jejich opisů ze závěru 18. století, budou nezbytně použity nejen metodické postupy bádání na poli panovnické diplomatiky, ale též závěry, které vyplývají z interdisciplinárního výzkumu tohoto pozdně středověkého města.

POZDNĚ STŘEDOVĚKÁ JAROMĚŘ JAKO PŘÍJEMCE PANOVNICKÝCH LISTIN Z LET 1420–1526

První královnou, která mohla využívat zisky z věnných měst ještě za života krále, byla manželka Václava IV. Žofie Bavorská († 1425),⁸ která s ohledem na události roku 1419 v prosinci rozvolnila svůj vztah k věnným městům v Čechách odchodem do Prešpurku a následně předáním věnného majetku Zikmundovi na brněnském sněmu.⁹ Jaroměř, vedená na počátku husitských válek německy mluvícím měšťanstvem, stranila Lucemburkovi, který sem v dubnu 1420 dosadil královskou posádku. Po jeho odjezdu ze země v březnu 1421 zamířili pražané, k nimž se připojili táborité, podmanit si středočeská a východočeská města. Květnové opanování Jaroměře přineslo velké ztráty

7 K tématu středověkých panovnických listin komplexně a velmi podnětně Tomáš VELIČKA, *Sepsání – užívání – uchovávání. Panovnické listiny v životě českých královských měst ve středověku*, Litoměřice – Praha 2019, kde jsou i další odkazy na literaturu k tématu. Autor zde také uvádí typologii konfirmačních listin, kdy mj. rozlišuje vedle *konfirmací v pravém slova smyslu*, jež potvrzovaly dřívější práva, též *polokonfirmace*, potvrzující dosavadní práva a udělující práva nová, a *kvaskonfirmace*, zdánlivě udělující, ale ve skutečnosti potvrzující určité právo, místní praxi; tamtéž, s. 74n.

8 Již v závěru 14. století získala od Václava IV. Dvůr Králové a Trutnov, jak též dokládá její listina z 26. února 1399, s korunovací v roce 1400 i ostatní tehdejší věnný majetek; CIM II, č. 718, s. 928–930. Božena KOPIČKOVÁ, *Věnná města a jiné majetky českých královen ve 14. a 15. století*, in: Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, Praha 2015, s. 102n.

9 Petr ČORNEJ, *Dějiny země Koruny české V*, Praha – Litomyšl 2010, s. 225n. Ve vazbě na věnná města byla 10. září 1412 vydána německy psaná listina Zikmunda Lucemburského, v níž dal jako dědic Koruny svolení k tomu, aby jeho bratr Václav IV. zapsal Žofii nově 100 000 zl. uherských na věnných městech Hradci Králové, Chrudimi, Vysokém Mýtu, Jaroměři, Poličce, Mělníku, Trutnovu a Dvoru Králové; CIM II, č. 854, s. 1152n.

na životech, včetně většiny osazenstva jaroměřského augustiniánského kláštera, jehož historie se po 72 letech uzavřela.¹⁰ Ještě v roce 1421 se Jaroměř odklonila od Zikmunda, a zbavila se tak reálné možnosti získat od něho v husitské době vydání jakékoli panovnické listiny. Město současně prodělalo násilnou náboženskou i národnostní proměnu a dostalo se pod správu pražanů, kteří dosazovali rychtáře a městskou radu, vybírali příjmy náležející předtím králi a využívali vojenské síly obyvatel. Jaroměřští zbohatli nejen díky hojné kořisti přivážené do města z výprav a díky záboru jmění německého měšťanstva, ale obec si přilepšila také zabavením královského a klášterního majetku, což se posléze intenzivně řešilo v době pohusitské.¹¹ V roce 1423, po Žižkově vítězství u Strachova dvora, situovaného v hradeckém městském obvodu, Jaroměřští přešli na táboorskou stranu, po Žižkově odchodu z Tábora se připojili k vojevůdcovu seskupení, nazývanému po jeho smrti sirotčím. Na straně sirotků vidíme Jaroměřské až do bitvy u Lipan, poté byli sympatizanty táboritů a zvláště Jana Roháče z Dubé.¹²

Jaroměřská reprezentace slíbila Zikmundovi věrnost až v Jihlavě 14. srpna 1436, kdy byl Lucemburk přijat za českého krále.¹³ Ačkoli v jaroměřském archivu nenacházíme fyzicky či v opise dochovanou listinu, jež by zněla na Zikmundovo jméno (jako v případě měst Chrudimi – 25. září 1436 udělen výroční trh na svátek Nanebevzetí Panny Marie,¹⁴ Mělníka – 30. září 1436 vydána konfirmace¹⁵ a Vysokého Mýta – 22. ledna 1437 vydána polokonfirmace¹⁶), konfirmační listina Jiřího z Poděbrad z roku 1466, o níž bude ještě zmínka, je dokladem, že i Zikmund nějakým způsobem Jaroměřské obdařil („*serenissimi reges, signater Johannes, Carolus, Wenceslaus, Sigismundus et ceteri antecessores nostri, ac serenissime regine Bohemie*“)¹⁷; konfirmace Ladislava Pohrobka z roku 1454 potvrzuje všechny listiny a práva, která jim byla v minulosti udělena, bez uvedení konkrétních panovníků („*omnes litteras, privilegia et iura universa ipsi universitati concessa et data a divis antecessoribus nostris regibus Bohemie*“).¹⁸

10 A. KNAPP, *Paměti*, s. 18–20; *Staré letopisy české (2. svazek)*, FRB. Series nova, tomus III, ed. Alena M. Černá – Petr Čornej – Markéta Klosová, Praha 2018, s. 10.

11 K tomu srov. dále.

12 A. KNAPP, *Paměti*, s. 21–24.

13 Tamtéž, s. 24.

14 CIM III, ed. Jaromír Čelakovský – Gustav Friedrich, Praha 1948, č. 77, s. 121n. Prostřednictvím česky psané listiny z 26. září 1436 udělení tohoto trhu vyhlásil; tamtéž, č. 78, s. 122n. Listina je příkladem panovnických písemností, které jsou v našich archivech dochovány vzácně. Český jazyk je zvolen s ohledem na jazykový charakter regionu, v němž byla novinka publikována.

15 Tamtéž, č. 79, s. 123–125.

16 Tamtéž, č. 100, s. 158–163. Jak dokládá T. Velička, město se na Zikmunda obracelo se žádostí, aby jim potvrdil i privilegia, o něž přišli za husitských válek. V některých případech jsou však jejich informace pochybné a naznačují, že Mýtští zřejmě využili situace k zisku práv, která nikdy nevlastnili; T. VELIČKA, *Sepsání – užívání – uchovávání*, s. 67–68.

17 CIM III, č. 283, s. 490n.

18 Tamtéž, č. 173, s. 302–304.

Výzkum nás proto přivádí zvláště ke znění listiny z 20. července 1436, kterou Zikmund vydal před svým přijetím na český trůn šlechtě a měšťům Českého království jako ubezpečení, že nebudou narušována jejich práva a basilejské úmluvy a že obyvatelé měst nebudou nuceni přijímat zběhlé světské a duchovní osoby.¹⁹ I tuto písemnost s širší působností je tak nutno do sledovaného listinného souboru započítat. Důkaz podal Karl Joseph Biener von Bienenberg (1731–1798), jenž ve svých královédvorských dějinách z roku 1780 zachytil znění listiny z 20. února 1447 vážící se na listinu Zikmundovu: „Ten list od JMti nám společně vydaný [tj. Dvoru a Jaroměři – pozn. JV], kterýž jsme společně svými penězi od písařův vyplatili, má u nás u Dvora ležeti.“ Dvorští jejím prostřednictvím publikovali úmluvu s Jaroměřskými a zavazovali se, že kdykoli písemnost do Jaroměře zapůjčí. Bienenberg připomíná i revers Jaroměřských, kteří se zavazovali, že v případě zapůjčení listinu navrátí. Obsah Zikmundovy listiny nezachytil do jaroměřské pamětní knihy ze závěru 18. století ani tehdejší magistrátní písař. Je tedy otázkou, zda ještě existovala (byla-li uschována ve Dvoře, stojí za pozornost zvláště rozsáhlý požár z roku 1572, který zničil i dřevěnou radnici,²⁰ v listině z roku 1509 je však též zmínka o ohni, který pohltil listinu Václava IV. z roku 1368²¹) nebo zda je její nezařazení jen odrazem pomíjivosti obsahu. Dochovány nejsou ani vzpomínané úmluvy Dvorských a Jaroměřských. Zprávy o nich jsou však cenným svědectvím o dobové praxi, kdy si kromě Prahy pořizovala znění Zikmundovy červencové listiny z roku 1436 i další města, a to ze zcela zřejmých důvodů.²²

Uvažujeme-li o dochovanosti Zikmundových listin, lze pro srovnání uvést, že v edici *CIM III* pro toto období scházejí i listiny pro nedaleký Hradec Králové, kde byl až počátkem března 1437 vyhnán kněz Ambrož, což teprve následně vedlo k dočasnému usmíření s králem. Jak vyplývá ze zápisu vratislavské větve *Starých letopisů českých*, „ale to vymienili [Hradečtí – pozn. JV], aby rady i konšeluov jich neměnili až do roka a summy neplatili, ani klášteruov stavěli a na to dal jim listy pod majestátem“.²³ Zřejmě do souboru písemností, nedochovaných ani v opise, náležela i listina, jejímž prostřednictvím král zapsal Hradeckým na částku 5 000 kop grošů městečko Sezemice a les a několik vsí opatovického kláštera. Že Zikmund skutečně nějaké písemnosti Hradeckým vydal, dokládá i konfirmace Ladislava Pohrobka z 1. srpna 1454 („*privilegia*

¹⁹ Tamtéž, č. 74, s. 117n.

²⁰ Karel KIBIC – Zdeněk FIŠERA, *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska*. 1. díl, Praha 2009, s. 376; *CIM III*, č. 606, s. 1079–1081.

²¹ *CIM II*, č. 430, s. 622n.; znění listiny dochováno v konfirmaci Vladislava Jagellonského, a to v českém překladu původně latinské listiny.

²² Tamtéž, s. 118.

²³ *Staré letopisy české z vratislavského rukopisu novočeským pravopisem*, ed. František Šimek, Praha 1937, s. 73.

*et iura universa ipsi universitati concessa et data a serenissimis Johanne, Karolo, Wenceslao et Sigismundo, regibus Bohemie“).*²⁴ Zikmundovy listiny určené Jaroměři, Dvoru Králové a Hradci Králové jsou tak zřejmým příkladem deperdit.

Zatímco například Hradeckým zůstal nabytý pozemkový majetek (zvláště komendy německých rytířů a nedalekého opatovického kláštera),²⁵ Jaroměřští výše zmíněný klášterní majetek nevlastnili dlouho, neboť Zikmund již někdy v letech 1436–1437 zastavil za sumu 400 kop grošů vesnice Doubravici (dnes ves Doubravice u České Skalice), Malý Třebešov (dnes místní část obce Velký Třebešov) a Říkov s mlýnem a řekou, šest rybníků, půldruhého lánu háje, luka a les Mnichovec někdejšímu hejtmanovi orebitů Jiříkovi z Chvalkovic († po 1437). Po jeho smrti přešel tento majetek na jeho syny.²⁶ Nepochybně (nejen) v tomto případě sehrávalo roli určité taktizování, koho je potřeba odměnit a udržet na své straně, kdo je v dané chvíli pro krále důležitějším politickým hráčem. V důsledku tohoto rozhodnutí Jaroměřští husitskými zábory nepoložili základ svému panství a v souvislosti s námi sledovaným tématem neobdrželi panovnickou listinu, nepochybně zástavní. Mohli tak prozatím pouze těžit ze specifického právního postavení tzv. šosovních vsí, jmenovitě Hořenic, Dolan a Čáslavek, jejichž existence nás přivádí až k samotným počátkům města, kdy můžeme předpokládat podle poznatků z jiných měst, že se i kolem Jaroměře utvořil jakýsi obvod, v jehož rámci vznikly šosovní vesnice (k městu náležející sídliště, ale i dvory či usedlosti, jejichž hospodáři se díky vazbě k městu těšili různým úlevám a odváděli tzv. šos).²⁷

V souvislosti s institucí věnných měst upoutává naši pozornost královna na korunovace z 11. února 1437, na niž se vázalo vydání listiny snad z téhož dne (zápis dochován v královských registrech). Jejím prostřednictvím Zikmund daroval věnný majetek (tj. učinil věnnou zástavu), vlivem převratných událostí minulých let však z části zastavený jiným osobám, své manželce Barboře Celské († 1451), a to se všemi právy a příjmy, jak jich užívala od své korunovace již vzpomínaná královna Žofie Bavorská.²⁸

Už v závěru Zikmundova života se však Barbora sblížila s opoziční kališnickou šlechtou, která preferovala kandidaturu Kazimíra Jagellonského, bratra polského krále, před Barbořiným zetěm Albrechtem Habsburským. K tomuto seskupení se hlásila i východočeská věnná města, Jaroměř nevyjímaje. To byl důvod, proč byla Barbora po Zikmundově smrti († 9. prosince 1437)

24 Věřodhodně tuto situaci analyzuje a s dalšími pozdějšími zmínkami dokládá Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850 I/1*, Hradec Králové 1996, s. 107; TÝŽ, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850 I/2*, Hradec Králové 1994, s. 388. Srov. též CIM III, č. 170, s. 295–297.

25 J. MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850 I/1*, s. 110.

26 A. KNAPP, *Paměti*, s. 24. Dne 27. července 1465 potvrdil Zikmundovu zástavu Jiří z Poděbrad, který díky půjčce peněz od Chvalkovických zástavu zvýšil o 600 kop grošů; tamtéž, s. 28.

27 Podrobněji J. VOJTÍŠKOVÁ, *Královské věnné město*, s. 240n.

28 A. KNAPP, *Paměti*, s. 24.

posléze zajata v Prešpurku a donucena vzdát se svého majetku;²⁹ následně odešla do polského exilu, kdy za jejím přešpurským propuštěním stála přímluva českých vyslanců.³⁰ Král Albrecht, korunovaný 29. června 1438, ovšem nevládl dlouho: při tažení proti Turkům se nakazil úplavicí a nečekaně 27. října 1439 zemřel; zřejmě tedy nestihl Jaroměřským vydat panovnickou listinu, kdy svou roli mohla sehrát i jejich podpora jiného kandidáta na královský trůn. Jakoukoli Albrechtovu listinu vydanou Jaroměřským nevzpomínají ani konfirmace Ladislava Pohrobka a Jiřího z Poděbrad.³¹ V této souvislosti je nutno též dodat, že edice *CIM III* zachycuje pouze dvě jeho listiny (z 21. července 1438 a 2. srpna 1438) určené královskému městu, konkrétně Českým Budějovicím, a to v záležitosti 700 kop grošů, které Českobudějovičtí dlužili Janu z Lažan na Bechyni a jejichž splácení král s Lažanským domluvil; originály vydané v Praze se nedochovaly.³²

V českých zemích nastalo nové období interregna, v němž garantoval obecný mír v zemi, a tedy smír mezi hlavními politickými frakcemi, tzv. Mírný list z ledna 1440 a ve většině českých krajů dále regionální landfrýdy. Jaroměřští (a podobně i další sledovaná východočeská města) po počátečním váhavém postoji, který změnili až s návratem Barbory Celské v roce 1441, náleželi do Hradeckého kraje, který byl součástí spojených východočeských landfrýdů, tvořených pod vedením Hynce Ptáčka z Pirkštejna čtyřmi kraji (vedle Hradeckého, do něhož spadala i Jaroměř, též Čáslavským, Chrudimským a Kouřimským). Po Ptáčkově smrti stál od roku 1444 v jejich čele Jiří z Poděbrad. Z hlediska správní organizace oblast landfrýdu zajišťoval hejtman s radou. Zástupci měst, Jaroměř nevyjímaje, ve vedení kraje zastoupeni nebyli, nepochybně i s ohledem na počáteční váhavost. Důvodem mohla být i jejich potenciální příslušnost k instituci věnných měst, která by se s návratem královny opět aktivovala. Například v kouřimském a čáslavském landfrýdu zástupce měst v radě spatřujeme.³³

Královna vdova Barbora se do Čech navrátila v roce 1441 v doprovodu Ptáčka a dalších hejtmanů. Ptáček poté poslal do všech věnných měst výzvu, aby jejich zástupci přijeli na Mělník složit Barboře hold. Tímto krokem si ve věnných městech, která si ve válečném období podobně jako v jiných městech značně posílila vnitřní autonomii v oblasti městské správy, definitivně zajistil vliv, který po jeho smrti v roce 1444 přešel na Jiřího z Poděbrad. Královna

29 Kromě věnného majetku na území Čech měla královna majetkové zajištění i na uherském území. K tématu Martina KALABOVÁ, *Věnné majetky uhorských královen za Barbory Celjské a Alžběty Luxemburské*, *Medea. Studia mediaevalia et antiqua* 6, 2002, s. 83–107; TÁŽ, *Věnné majetky uhorských královen v srednoslovenskej banskej oblasti do roku 1478*, *Historický časopis* 52, 2004, s. 3–30.

30 *Staré letopisy české*, ed. A. M. Černá – P. Čornej – M. Klosová, s. 118.

31 K nim srov. dále.

32 *CIM III*, č. 127 a 128, s. 222.

33 K landfrýdnímu hnutí zvláště Zdeněk BERAN, *Landfrýdní hnutí v zemích České koruny. Snahy o zajištění veřejného pořádku a bezpečnosti ve středověké společnosti*, České Budějovice 2014, s. 77–109.

tak přestala významněji do chodu věnných měst zasahovat, což dokládá i edice *CIM III*; ta zachytila pro první roky jejího pobytu v Čechách jen jednu její listinu, kterou Barbora někdy po 1. lednu 1443 potvrdila Dvoru a Trutnovu vynětí z pravomoci krajských soudů a úřadů.³⁴

Zanedlouho se však rozhořel královnin ostrý spor s Jaroměří, kterou sledujeme jako příjemce panovnických listin. Vše začalo nechotou Jaroměřských vydat rychtu i s majetky, které k ní náležely. Dne 4. ledna 1445 proto královna ve snaze napětí uklidnit na Mělníce vydala dvě listiny, které nás o situaci informují více; jako relátor je pod oběma uveden „*Venceslaus de Kniezmost*“ neboli Vaněk Valečovský, královnin podkomoří a nejvyšší úředník jejího mělnického dvora, o němž se ještě v souvislosti s Jaroměří zmíníme. Prostřednictvím první listiny, česky psané, královna potvrdila práva, jež Jaroměřským v záležitosti svobodného nakládání s majetkem udělil Václav IV. a též Zikmund (v listině je nepochybně odkazováno na výše vzpomínanou listinu z 20. července 1436)³⁵, a přislíbila, že jim „s radů panskú a dobrých lidí“ v budoucnu potvrdí i další práva; k tomu již nedošlo.³⁶

Ve druhé listině, opět česky psané, odpustila obyvatelstvu násilné zabránění rychty, kterou již navrátilo, a ujistila ho, že nebude požadovat zpět majetky, které k rychtě příslušely a jež obec rozprodala, aby město pozvedla ze škod způsobených husitskými válkami. Vinici náležející k rychtě darovala záduší kostela sv. Mikuláše.³⁷ Zatímco jaroměřští konšelé chtěli na tento kompromis přistoupit, představitelé velké obce, která obdobně jako i v jiných městech posílila za husitství svůj vliv, pod vedením husitského kněze Pavla protestovali a opanovali radnici. Někteří konšelé byli pobiti, jiní vyhnáni. Jejich majetek byl zabrán. Královna Barbora, která neměla k dispozici potřebnou vojenskou sílu, proto město 24. dubna 1445 zastavila prostřednictvím česky psané a na Mělníce opět vydané listiny Jiřímu z Poděbrad za 1000 kop grošů, při vyšších nákladech a investicích za 1500 kop grošů, aby obnovil pořádek. Sama tedy žádala hejtmana východočeských landfrýdů, aby jí pomohl vynutit respekt k ní. V listině mj. též uvedla, že velmi prosí „krále budúcieho, kterýž v Čechách bude, aby jim pečeti té, kterúž nesú, nésti nedali, leč s proměnou hodnú, jakož by na zrádcě a na nešlechtné lidi slušalo, aby se jich zrady a nevěry potomní králi a královny, i dobří lidé vystřiehati mohli, umějíce je po tom znáti“.³⁸ Za trest byl městu proto následně skutečně udělen nový městský znak – lvíce obtočená v trnové koruně, nahrazující původní dvojí stupnici.

34 Martin ŠANDERA, *Hynce Ptáček z Pirkštejna: opomíjený vítěz husitské revoluce*, Praha 2011, s. 94.

35 *CIM III*, č. 74, s. 117n.

36 Tamtéž, č. 140, s. 240–242; opis z 18. století dochován v SOA Zámrsrk, SOkA Náchod, fond Archiv města Jaroměř, *Liber memorabilium diversi coloris 1796–1891*, inv. č. 4, fol. 3.

37 *CIM III*, č. 141, s. 242n.; originál byl v době vzniku *CIM III* uložen v Archivu Národního muzea. Opis z 18. století zachycen v *Liber memorabilium*, fol. 2.

38 *CIM III*, č. 142, s. 243–249; podle *CIM III* je originál dochován ve vratislavském archivu.

Podle *Starých letopisů českých* královna následně předala správu věnných měst Poděbradovi, označenému v zápise jako gubernátor³⁹ a ochránce královny, a spokojila se s tím, že jí budou na Mělník přiváženy peníze plynoucí z věnného majetku. Jiří vzápětí odjel na Mělník a v nové správní funkci obnovil tamní městskou radu.⁴⁰

Královnin vliv ve východočeských městech po těchto událostech ještě více zeslábl. Dodejme, že v souvislosti s jaroměřskou zástavou a nepochybně i vlivem zástavy Trutnova, jenž v roce 1441 připadl Hanuši Welflovi z Varnsdorfu,⁴¹ královna vydala dne 2. září 1446 jistě dvě listiny, v nichž slíbila Chrudimským a Vysokomýtským, že jejich města nezastaví.⁴² Lze tu předpokládat jejich zřejmou obavu z obdobného osudu. Hradec Králové patřil mezi královské nezastavitelné majetky,⁴³ podobně byl v minulosti pojištěn nevelký Dvůr.⁴⁴ Na Mělníce královna sídlila. Menší význam pro ni měla v této době nepochybně Polička, která pak byla snad v roce 1456 zastavena Ješkovi Svojskému z Boskovic.⁴⁵ Za pozornost však stojí ustanovení Václava IV., který ve své listině z 11. června 1395 mj. uvedl, že věnný majetek, tedy věnná zástava, nemá být královnou dále zastavována bez svolení krále.⁴⁶ Zatímco k trutnovské zástavě tedy dojít nemělo (umožnilo ji interregnum), o poličské zástavě rozhodl svobodný král Ladislav Pohrobek.

Až ze znění listiny z 5. října 1448 vydané Jaroměřskými vyplývá, že se jaroměřské povstalce po Poděbradově zářijovém dobytí Prahy podařilo potrestat vyhnáním z města a že se mohli navrátit ti, kteří chtěli záležitost řešit smírem. Jaroměřští Poděbradovi v písemnosti slíbili poslušnost a zavázali se platit ročně 80 kop grošů,⁴⁷ a to až do okamžiku vyplacení zástavy králem či královnou. Současně byl též specifikován rozsah majetku, který Jiřímu patřil a na který si obec nemohla dělat nároky.⁴⁸

S královninou smrtí v roce 1451 přestala instituce věnných měst opět fungovat a neobnovila se ani po nástupu již vzpomínaného Ladislava Pohrobka

39 Ve staročeštině správce či zástupce; <https://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx>, cit. 19. 3. 2020.

40 *Staré letopisy české z vratislavského rukopisu*, s. 103.

41 *Trutnovské desky manské z let 1455–1539*, ed. Vojtěch Jaromír Nováček, in: AČ XV, Praha 1896, s. 344.

42 CIM III, č. 144, s. 253n.; č. 145, s. 254n.

43 Vyplývá to již z listiny Jana Lucemburského z 1. listopadu 1318 (CIM II, č. 103, s. 176–178), mezi korunní majetek řadil Hradec i Karel IV.

44 V případě Dvora vzpomeňme opět listinu Václava IV. z roku 1368 (vydanou někdy po 15. červnu), posléze potvrzovanou Vladislavem Jagellonským v roce 1509, v níž je výslovně řečeno, že město ani jeho obyvatelé nemají být králi ani královnami zastavováni; CIM II, č. 430, s. 622n.

45 Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Husitské a pohusitské období*, in: Robert Šimůnek (ed.), *Historický atlas měst České republiky – sv. 30, Polička*, Praha 2019, s. 9.

46 CIM II, č. 671, s. 863–865.

47 Tuto sumu Jaroměřští posléze odváděli i do královské komory Vladislava Jagellonského; CIM III, č. 377, s. 637n.

48 *Listiny Archivu někdy olešnického*, ed. Josef Emler, in: AČ XV, Praha 1896, č. 98, s. 203–206.

(korunován 28. října 1453).⁴⁹ Ve snaze restaurovat panovnickou moc bylo třeba potvrdit privilegia i východočeským královským městům. Na žádost jaroměřské reprezentace proto král potvrdil v Praze jejich dosavadní práva latinsky psanou listinou 28. srpna 1454, kdy jejím prostřednictvím též vysadil výroční trh na pohyblivý svátek Letnic s osmi následujícími dny;⁵⁰ podobnou listinu – polokonfirmaci – vydal i Dvoru Králové a Poličce. Ve všech případech byl relátorem kancléř Prokop z Rabštejna.⁵¹ Ve vazbě na tržní činnost našich měst je nutno zdůraznit, že pro jmenovaná města to byl jejich první výroční trh. Například Hradec Králové získal výroční trh k svátku Narození Panny Marie už v roce 1307;⁵² a proto mu byla 1. srpna 1454 „jen“ potvrzena privilegia.⁵³ Poděbradovi Ladislav potvrdil prostřednictvím listiny jaroměřskou zástavu na 1000 kop grošů, jak dokládá výpis z desk zemských, který se týkal sporu krále Vladislava Jagellonského s Poděbradovým synem Hynkem a též Zdeňkem z Rožmitálu, nárokujících si u zemského soudu někdy po roce 1475 odškodnění za vyplacení této sumy královnou Johanou z Rožmitálu. V nálezu bylo mj. uvedeno, že král Vladislav je povinen sumu 1000 kop grošů zaplatit. Protože král musel za Johanu uhradit nemalou sumu na vyplacení Hluboké, měl si tyto náklady odečíst z nárokované sumy. K tomu následně došlo.⁵⁴

Vrátíme-li se do 50. let, připomeňme přímluvu Jiřího z Poděbrad v případě „Vaňka z Valečova“, svého věrného spolupracovníka, po určitou dobu též purkrabího jaroměřského hradu (původně proboštský dům, stojící v místech dnešního čp. 38) a podkomořího Království českého, aby mu dal král Ladislav do zástavy prostřednictvím česky psané listiny jaroměřský hrad s mlýnem pod kostelem (tedy vlastně majetek, který původně náležel klášteru), což se uskutečnilo za sumu 300 kop grošů prostřednictvím listiny ze 16. října 1454. Jak již bylo řečeno, i nadále trvala zástava na zbylou (většinovou) část Jaroměře, a to stále ve výši 1000 kop grošů; zřejmě byla v tomto případě využita možnost sumu navýšit v případě větších nákladů na pozvednutí města.⁵⁵

49 K Pohrobkově diplomatické činnosti srov. zvláště Eva BOHÁČKOVÁ, *O listinách a listech Ladislava Pohrobka*, Disertační práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Praha 1950; Václav RAMEŠ, *Listiny, listy a kancelář Ladislava Pohrobka (1452–1457)*, Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlova, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Praha 1982.

50 CIM III, č. 173, s. 302–304; opis z 18. století dochován v *Liber memorabilium*, fol. 5.

51 CIM III, č. 174, s. 304n.; č. 175, s. 305n.

52 CIM II, č. 83, s. 148–152. Vzpomínán je i v konfirmaci císařovny Alžběty z 11. června 1378 (CIM II, č. 550, s. 714–716). Ta jim 4. února ještě udělila právo konat sobotní trh na maso; tamtéž, č. 581, s. 741n.

53 CIM III, č. 170, s. 295–297.

54 Tamtéž, s. 248n.

55 Tamtéž, č. 179, s. 31n. Podle CIM III byl v jaroměřském archivu ještě k dispozici originál.

Dne 7. května 1458 byl korunován Jiří z Poděbrad,⁵⁶ o den později jeho manželka Johana z Rožmitálu († 1475), která se následně ujala věnného majetku. V případě Jaroměře však situace nebyla jednoduchá, jak již víme, a proto byla 26. června 1464 vydána listina (edicí *CIM III* nezachycená), v níž král, mající údajně v této záležitosti i spory s královnou, mj. právně ukotvil, že podkomoří Vaněk z Valečova má mít i nadále právo na jemu zastavený jaroměřský majetek. To, co by bylo obecní, měl podkomoří postoupit královně, a to do sv. Prokopa, tj. do 4. července. Příkladně můžeme vidět, že účinek listiny se měl začít projevovat už za několik dní. Musela být tedy aktérům velmi brzy k dispozici. Již výše jsme se zmiňovali, že se královniní dědici posléze pokoušeli nárokovat si na Vladislavu Jagellonském jakožto nástupci Jiřího z Poděbrad odškodnění za královnino vyplacení jaroměřské zástavy ve výši 1000 kop grošů.⁵⁷ V králově červnové listině z roku 1464 je dále uvedeno, že má-li podkomoří u města nějaký šosovní majetek, je povinen z něho odvádět šos, v případě prodeje šosovního majetku, k němuž má do půl roku přistoupit počínaje svátkem sv. Petra (tj. 29. 6. nebo 1. 8.), se má řídit právní praxí města. V případě rychty v Čáslavkách a rybníků se řešení odkládalo do sv. Jeronýma (30. září). Podkomoří měl s Jaroměřskými též vyrovnat dluhy – v případě sporů, a to i podkomořího s královnou, si je král vyhradil brát „ve svou moc“.⁵⁸ K narovnání mezi jaroměřskou obcí a Vaňkem z Valečova došlo Vaňkovou listinou z 22. listopadu 1465, čímž byl zápis na hrad i Podkostelní mlýn převeden na obec. Oba objekty již zůstaly v majetku obce a až později se dostaly do soukromého vlastnictví.⁵⁹

Teprve po uklidnění napětí král na základě žádosti Jaroměřských vydal v Praze 5. března 1466 latinsky psanou listinu, jejímž relátorem byl nejvyšší kancléř Prokop z Rabštejna. Součástí této písemnosti, která opět dokládá pokles moci českých královen ve vztahu ke svým věnným městům, bylo potvrzení práv a též dosavadního obyčeje sázení nových konšelů, kdy má stará dvanáctičlenná rada k sobě navrhnout dvanáct osob, aby si mohl podkomoří královny mezi 24 kandidáty vybrat radu novou.⁶⁰ Rychta byla obcí vykoupěna, o čemž se však panovnická listina nedochovala a neznáme ji ani v opise (jedná se tedy o zřejmé deperditum). Úřad, obnovovaný s městskou radou, zastával městský rychtář, jenž se účastnil i městského soudu.⁶¹ Tato úřední

56 K Poděbradově diplomatické činnosti srov. zvláště Václava KALVASOVÁ-VOPATOVÁ, *O listinách a kanceláři Jiřího z Poděbrad (1458–1471)*, Rigorózní práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Praha 1979.

57 K tomu srov. výše.

58 A. KNAPP, *Paměti*, s. 27n.

59 Tamtéž, s. 28; opis z 18. století dochován v *Liber memorabilium*, fol. 7r.

60 *CIM III*, č. 283, s. 49on.; opis z 18. století dochován v *Liber memorabilium*, fol. 8v–9r.

61 A. KNAPP, *Paměti*, s. 29.

praxe již dokládá odklon od magdeburského práva. Kořeny tohoto procesu lze hledat v době přiklonění města k pražanům.⁶²

Zajímá-li nás vydavatelská činnost královny Johanny z Rožmitálu († 1475), sídlící po smrti Jiřího z Poděbrad na Mělníce, ve světle edice *CIM III* vidíme, že věnným městům jistě vydala tři listiny.⁶³ Výzkum F. Beneše doložil pět originálů a jeden opis, jež byly určeny jejím tehdejší věnným městům.⁶⁴ I když neznáme žádnou listinu, jež by byla určena Jaroměři, lze jako příklad zmínit vydání listiny z 12. května 1459, v níž královna povolila Chrudimským, aby dávali na provoz městského špitálu 10 kop grošů z peněz odváděných královnám na Hromnice a na sv. Martina.⁶⁵ Dne 15. května potvrdil na žádost královny, jak se v textu praví, listinu král Jiří („manželé jedno tělo sú, což od ní stalo se, i za náš to skutek pokládáme [...] s rozmyslem a radú pánuov a rady naší mocí královskou přijímáme, chválíme a upevňujem a tiemto listem potvrzujem“).⁶⁶ I z formulace je však zřejmé, že panovala obava, aby tento královnin krok nebyl v budoucnu zpochybňován. Věrohodnost její vydavatelské činnosti ve prospěch věnných měst tak byla v povědomí tehdejší společnosti oslabena.

Za vlády jagellonské dynastie, poznamenané nejen nárůstem stavovské moci a poklesem moci panovnické, ale též spory mezi šlechtou a královskými městy, Jaroměřští obdrželi minimálně 10 listin (viděno dochovanou materií a zprávami), které názorně dokládají problémy a obavy, s nimiž se nevelké, hospodářsky i kulturně spíše podprůměrné město potýkalo.⁶⁷ V uvedeném souboru, který s výjimkou jedné písemnosti zachycuje diplomatickou aktivitu krále Vladislava⁶⁸ (instituce věnných měst nebyla s ohledem na komplikovanou sňatkovou politiku aktivována, a města byla proto spravována královskými úředníky)⁶⁹, přitom zcela postrádáme potvrzení dosavadních

62 K tomu srov. situaci v nedalekém Dvoře Králové, kde v průběhu 15. a 16. století zaznamenáváme pozvolný přechod ke staroměstskému právnímu okruhu. K tématu Barbora BÖNSCHOVÁ, *Pozůstalostní praxe královédvorských měšťanů v pozdním středověku. Příspěvek k dějinám městského práva*, SAP 70/1, 2020, s. 7–26.

63 *CIM III*, č. 214, s. 369–371; č. 291, s. 503n.; č. 295, s. 510n.

64 František BENEŠ, *Johana z Rožmitálu a královna Johana*, Vlastivědný sborník Podbrdská 7, 1973, s. 155–255, zde s. 204–206.

65 *CIM III*, č. 214, s. 369–371; jako relátor vystupuje královnin kancléř a podkomoří Bořek z Hrádku.

66 Tamtéž, č. 215, s. 371n.; jako relátor je uveden kancléř království Prokop z Rabštejna.

67 Z diplomatického hlediska potvrzuje tento stav i personální situace v městské kanceláři, kde byl obvykle zaměstnáván jen jeden radní písař, a to ještě na počátku 18. století. K problematice komplexně Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Předbělohorská doba (1526–1618/1620); Poválečná obroda města (1648–1740)*, in: Robert Šimůnek (ed.), *Historický atlas měst České republiky. Sv. 31 – Jaroměř*, Praha 2020, s. 10–25.

68 K Vladislavově diplomatické činnosti srov. zvláště Josef MACEK, *O listinách, listech a kanceláři Vladislava Jagellonského (1471–1490)*, SAP 2/1, 1952, s. 45–122.

69 Instituce se neoživila ani za manželství s Annou z Foix († 1506), matkou Ludvíka Jagellonského, neboť „královna nebyla ještě v Čechách korunována a neměla zde věno, protože nebyla doposud přijata za královnu“; *Ze starých letopisů českých*, ed. Jaroslav Porák – Jaroslav Kašpar Praha 1980, s. 292.

jaroměřských práv – konfirmaci v pravém slova smyslu. Nikde nenacházíme osvětlení tohoto důvodu, kdy je Jaroměř jediným královským městem, jež toto potvrzení neobdrželo.⁷⁰ Přitom můžeme vyloučit, že by Vladislav, korunovaný 22. srpna 1471 a vládnoucí dlouhých 45 let, choval k městu nějaký negativní vztah, jak doložíme i obsahem jím vydaných listin. Lze pro srovnání doplnit, že Vysokomýtle obdrželi potvrzení svých práv 19. října 1471 (od Ludvíka 8. června 1524), Hradečtí 25. května 1472, Chrudimští 28. srpna 1472, Poličští 25. února 1474, Mělničtí 31. srpna 1475, Dvorští 22. března 1509, a to jako pátou Vladislavovu vydanou písemnost. Trutnov zůstával v zástavě.⁷¹ Ve východních Čechách Jaroměř patřila se Dvorem mezi nejméně významná královská města. I on však konfirmaci získal. Vkrádá se proto myšlenka, zda v tom nebyl úmysl Jaroměřských, kteří by tak mj. museli připomenout králi neposlušnost projevenou v minulosti královně Barboře. Přelom století a zvláště první dvě dekády 16. století již byly ve znamení velmi ostrých sporů mezi šlechtickým a městským stavem. Jaroměřským se prostřednictvím deseti Vladislavových listin, které známe, podařilo i bez konfirmace v pravém slova smyslu dosáhnout dílčích zisků. Nebo snad Jaroměřští promarnili i příležitost nechat si práva potvrdit při králově pražském pobytu v roce 1509, tak jak to učinili Dvorští? Je známo, že právě v tomto roce byla na stížnost šlechty odebrána velká pečeť nejvyššímu kancléři Albrechtu z Kolovrat, o němž se ještě zmíníme. Konfirmace dosavadních práv by tak musela být opatřena menší pečetí.⁷² Nelze tedy než konstatovat, že důvod zůstává prozatím neznámý.

Dne 22. prosince 1476 král, který v té době pobýval v Praze, na žádost Jaroměřských stanovil v latinsky psané listině výši odvodu ke královské komoře, a to v hodnotě 80 kop grošů pražských, jež mají být v poloviční výši odváděny na sv. Jiří a na sv. Havla, jak bylo praktikováno i za Vladislavových předchůdců. Za obnovu městské rady měl podkomoří dostávat odměnu ve výši 6 kop grošů.⁷³ Jaroměřské v tomto případě nepochybně vedla nějaká negativní zkušenost nám bližší neznámá, nicméně výslovné oslovení podkomořího a dalších královských úředníků, aby tato ustanovení respektovali, indikuje myšlenku, že pravděpodobně došlo k nějakému zneužití pravomocí. Dne 18. června 1478 král vydal opět v Praze latinsky psanou listinu, v níž se zaručil, že s ohledem na pomoc poskytnutou proti nepřátelům město nebude v budoucnu zastavováno a že veškeré finanční odvody města budou příslušet

70 Srov. též T. VELIČKA, *Sepsání – užívání – uchování*, s. 79.

71 CIM III, č. 319, s. 549n.; č. 697, s. 1260–1262; č. 333, s. 574–576; č. 338, s. 588n.; č. 356, s. 605–607; č. 366, s. 622–624; č. 606, s. 1079–1081; č. 363, s. 615–619.

72 Ivan HLAVÁČEK, *Česká panovnická kancelář a listina v letech 1310–1526*, in: Jindřich Šebánek – Zdeňka Fiala – Zdeňka Hledíková, *Česká diplomatika do r. 1848*, Praha 1971, s. 124.

73 CIM III, č. 377, s. 637n.; opis z 18. století dochován v *Liber memorabilium*, fol. 9v–10r.

jen králi nebo královně.⁷⁴ Město, jež nepatřilo do kategorie hospodářsky nejvyspělejších měst, se tímto právním aktem nepochybně chránilo podobně jako některá jiná města.⁷⁵

Dne 18. června 1482 Jaroměřským „dal milost“ prostřednictvím listiny, jež není zachycena edicí *CIM III*, tj. ve skutečnosti potvrdil mílový okruh, v jehož rámci nikdo neměl dělat slad a vařit pivo nebo cizí pivo dovážet.⁷⁶ Zřejmě to byla reakce na nějaké protiprávní hospodářské praktiky uskutečňované v jaroměřském obvodu. V česky psané listině z 12. března 1492, jejíž znění bylo jednotlivě adresováno i dalším královským městům „*ad mandatum domini regis*“, se Vladislav „na Budíně“ zavázal, že již nikdy nebude chtít po Jaroměřských roční zisk z vaření piva, jak to pro tentokrát umožnil zemský sněm, a Jaroměřští podobně jako některá další města přislíbili peníze po dobu jednoho roku odvádět.⁷⁷

Za pozornost stojí i listina z 10. května 1494, která byla výsledkem dohody ve sporu mezi Jaroměřskými a jejich sousedem Vaňkem Plesem ze Sloupna na Heřmanicích, a to o rybník (nazývaný Hořenický, dnešní Jaroměřský rybník), který se nacházel ve směru na Heřmanice. Jaroměřští za něj Vaňkovi zaplatili 700 kop grošů.⁷⁸ Protože jim v této době nebylo ještě umožněno provádět zápisy do desk zemských, požádali Vladislava, aby jim vlastnictví stvrdil česky psanou listinou. Stalo se tak 13. června 1497, v době králova pobytu na Pražském hradě. V písemnosti, u níž je jako relátor vzpomínán podkomoří Jan z Šelmberka, jim též povolil další výroční trh, a to na Tři krále s osmi následujícími dny.⁷⁹ Dne 13. srpna 1497 jim prostřednictvím česky psané listiny, kterou nezachycuje edice *CIM III* a jež byla taktéž vydána na Pražském hradě, daroval právo výběru cla z formanských koní, hnaných volů a ze sudu hradeckého piva, a to jako vděk za odpuštění královského dluhu 50 kop grošů. V písemnosti je dále uvedeno, že poplatek, z něhož mají být financovány opravy města, se vztahuje jak na ty, kteří městem projíždějí, tak na ty, kteří pojedou čtvrt míle od města.⁸⁰

Povolení vybírat clo ze zboží získali Jaroměřští česky psanou listinou z 3. listopadu 1504. Relátorem panovníkova budínského rozhodnutí byl nejvyšší kancléř Albrecht z Kolovrat na Libštejně (1463–1510), jenž si získal nejen sympatie panovníka, ale též městského stavu, s nímž v době stupňujících

74 *CIM III*, č. 395, s. 666; opis z 18. století dochován v *Liber memorabilium*, fol. 10v–11r. Znění listiny souhlasí s obsahem písemnosti, již král vydal 25. února 1478 Mělnickým. Jako relátor je uveden podkomoří Samuel z Hrádku a Valečova (*CIM III*, č. 387, s. 651–653).

75 K tomu srov. výše vzpomínanou listinu, kterou obdrželi Dvorští od Vladislava Jagellonského v roce 1509 (např. pozn. 20).

76 A. KNAPP, *Paměti*, s. 29n.

77 *CIM III*, č. 472, s. 806. K tomu též T. VELIČKA, *Sepsání – užívání – uchovávání*, s. 40.

78 A. KNAPP, *Paměti*, s. 30.

79 *CIM III*, č. 509, s. 861–863; opis z 18. století dochován v *Liber memorabilium*, fol. 19r–20r.

80 A. KNAPP, *Paměti*, s. 30n.

se sporů mezi šlechtou a městy spolupracoval.⁸¹ Panovník Jaroměřským současně vysadil nový jarmark na den sv. Bartoloměje (24. srpna) a osm následujících dní.⁸² U této písemnosti, která je příkladem vladařovy podpory hospodářského rozvoje města, dodejme, že je až do závěru 18. století jedinou listinou dochovanou v jaroměřském archivním fondu.⁸³

Protože bylo nezbytné kompletně opravit městské hradby, vystavěné z opuky a pískovce, bašty (celkem jich bylo asi 12–15) a valy, odpustil panovník Jaroměři na žádost městské reprezentace prostřednictvím česky psané listiny z 1. října 1505 na tři následující roky odvod peněz do královské komory. Relátorem budínské listiny je opět nejvyšší kancléř.⁸⁴ V této souvislosti připomeňme, že Jaroměř byla na polsko-kladské stezce posledním významněji opevněným místem v královských rukách a současně pomyslnou branou k území, které dnes nazýváme Kladské pomezí. Motivací k opravám hradeb mohlo být Jaroměřským i neklidné období sporů mezi královskými městy a šlechtou, které se zvláště rozhořely po vydání *Vladislavského zřízení zemského* (1500). Vzpomeňme i česky psanou listinu z 25. ledna 1506, jejímž prostřednictvím bylo Jaroměři povoleno pečeti vydávané písemnosti červeným voskem (jako relátor je opět zaznamenán nejvyšší kancléř).⁸⁵ Pro srovnání uvedme, že za vlády Jagellonců toto právo ještě získali Hradečtí a Chrudimští v roce 1472, Vysokomýtští v roce 1474, Poličtí v roce 1478 a Dvorští v roce 1509; Trutnov zůstával v zástavě a Mělníku tuto výsadu udělil až Ferdinand I. Habsburský.⁸⁶

Díky řadě těchto dílčích výsad, které byly městu králem Vladislavem uděleny, se rozmnožily obecní příjmy a podpora tržní činnosti přispěla k rozvoji řemesel a obchodu. V kontextu Českého království však město i nadále patřilo spíše k méně významným, což bylo zejména dáno velikostí města v hradbách, jež byla po staletí brzdou pro výraznější rozvoj. I přes tento zřejmý nedostatek, kdy se na skalnatém ostrohu nacházelo pouze náměstí ulicového typu s omezeným počtem měšťanských domů, spatřujeme na kostele sv. Mikuláše letopočet 1511, který odkazuje na stavební práce: díky nárůstu obecních financí bylo možno po řadě desetiletí stavbu chrámu konečně opatřit klenbou.⁸⁷

Z období vlády Ludvíka Jagellonského, korunovaného 11. března 1509 a nastoupivšího na trůn po smrti Vladislava v roce 1516, máme povědomí o jedné listině, kterou král vydal 13. července 1521, tedy ještě před svým pobytem v Praze. V této době už měli i Jaroměřští ambici vybudovat si v okolí

81 Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526). Díl 1. Hospodářská základna a královská moc*, Praha 1992, s. 322.

82 CIM III, č. 579, s. 1019n.

83 SOA Zámorsk, SOkA Náchod, Archiv města Jaroměř, *Listiny*, inv. č. 1; opis z 18. století dochován v *Liber memorabilium*, fol. 12v–13v.

84 CIM III, č. 583, s. 1025n.

85 Tamtéž, č. 587, s. 1033n.; opis z 18. století dochován v *Liber memorabilium*, fol. 14.

86 CIM III, č. 334, s. 577n.; č. 339, s. 589n.; č. 355, s. 605; č. 388, s. 653; č. 606, s. 1079–1081.

87 A. KNAPP, *Paměti*, s. 32.

města panství, neboť v dobovém vnímání pozemkový majetek signalizoval moc a stával se též zdrojem příjmu.⁸⁸ Česky psanou listinou, vydanou na Budíně, jim panovník potvrdil koupi heřmanického zboží⁸⁹ a umožnil jim i další vklady do desk zemských a manských.⁹⁰ To vše proto, že na krále byla vznesena stížnost, že po Labi plavené dřevo, které bylo určeno pro kutnohorskou důlní činnost, městu způsobuje nemalé škody. Ludvík Jaroměřským jako kompenzací navíc umožnil vybírat na Labi clo z tohoto dřeva.⁹¹

Ptáme-li se na vydavatelskou aktivitu české královny Marie Habsburské († 1558), jež byla korunována 1. června 1522 a ujala se následně věnné zástavy, je třeba podotknout, že až do své smrti, viděno dochovanou materií, vydával Ludvík věnným městům listiny sám. Příkladem je písemnost z 13. února 1523 určená Mělnickým.⁹² Teprve ostré spory s Ferdinandem I. Habsburským přiměly hradeckou městskou reprezentaci, aby v roce 1531 navštívila v Linci královnu vdovu, kterou požádali o potvrzení stávajících privilegií.⁹³ Po řadě desetiletí tak dočasně touto konfirmací ožila královnina diplomatická činnost ve prospěch jednoho z jejích věnných měst. Jaroměřští takto aktivní nebyli.

ZÁVĚR

Studie si kladla za cíl představit známé listiny, jež v letech 1436–1526 královskému (věnnému) městu Jaroměři vydali čeští králové či královny, a v lokálním, regionálním i zemském kontextu uvést důvody, které k tomu vedly. Jaroměř je přitom ve sledovaném období lokalitou náležející do kategorie méně

88 Základem městského panství se jim stala donace jaroměřskému špitálu, kterou provedl Matěj z Hořan (podle K. J. Bienera v roce 1496, podle J. M. Ludvíka už v roce 1470). Protože druhou polovinu zboží získali Dvorští, Jaroměřští si od nich tuto část odkoupili v roce 1502; tamtéž, s. 31.

89 Jaroměřští si koupili heřmanické zboží od Jiříka Gersdorfa z Gersdorfu 7. února 1520 za 4 400 kop grošů míšenských. Jednalo se o ves Heřmanice s tvrzí, mlýnem, clem a podacím kostelním, vsí Brod a Slotov (dnes obě součástí obce Heřmanice), Krabčice (dnes součást obce Dolany), Vyhn[á]nov (dnes součást obce Kohoutov) a pustou ves Prorub (od roku 1528 nově osídlena; dnes Proruby, součást obce Brzice); v případě Vyhn[á]nova a Prorub se jednalo o manský majetek náležející v té době k trutnovské manské soustavě; A. KNAPP, *Paměti*, s. 33. Před osudným protihabsburským odbojem Jaroměř spravovala panství se sedmi poddanskými (zisk šel přímo obci), třemi šosovními (při respektování jejich zvláštního postavení) a dvěma špitálními (zisk měl jít špitálu) vesnicemi se 169 usedlými, jak odhadují nejnovější výzkumy. Při porovnání s dalšími královskými městy se jednalo o městské panství střední velikosti, v jehož sousedství byla i stále se zvětšující šlechtická panství Náchod, Opočno a Smiřice. K tématu srov. podrobněji Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Královské věnné město Jaroměř a jeho panství v době předbělohorské (historickogeografické aspekty problematiky)*, *Historická geografie* 45/2, 2019, s. 239–261.

90 Po požáru Pražského hradu v roce 1541 a obnově desk zemských si Jaroměřští nechali deskový majetek do nich zapsat, ovšem až po svolení panovníka, jak je u vkladu výslovně uvedeno. Pod habsburskou vládou tak Jaroměřští opět nemohli sami provést zápis do desk zemských.

91 CIM III, č. 676, s. 1205–1208; opis z 18. století dochován v *Liber memorabilium*, fol. 17v–18v.

92 CIM III, č. 685, s. 1227n.

93 J. MIKULKA, *Dějiny Hradec Králové I/2*, s. 182.

hospodářsky a kulturně vyspělých měst. Jak prokázal komplexní výzkum, využívající například i metodické postupy historické geografie, důvodem menšího významu města bylo nevelké návrší – skalnatý ostroh, na němž byla Jaroměř s omezeným počtem měšťanských domů vybudována. Ani nížinná poloha obou předměstí při soutoku dvou řek a průchod tzv. polsko-kladské stezky vnitřním městem po staletí nedokázaly tento zřejmý nedostatek vyrovnávat. Z diplomatického hlediska to dobře ilustruje i vyspělost tamní městské kanceláře, která ještě na počátku 18. století zaměstnávala obvykle jen jednoho radního písaře.

Pro období let 1436–1526 známe znění 16 listin, jež byly tomuto městu vydány. Dosavadní bádání přitom vzpomínalo pouze 14 listin.⁹⁴ Minimálně v případě písemnosti, jejímž prostřednictvím byla vykoupena v 60. letech 15. století rychta, můžeme počítat s deperditem. Tak se tedy dostáváme na počet 17 listin, z nichž je k dispozici pouze jeden originál. Lze předpokládat, že obdobný podrobný výzkum v ostatních královských (věnných) městech může ještě přinést nové poznatky. Příkladem je náhodně objevená Zikmundova listina, kterou vlastnili Jaroměřští společně s Dvorskými.

Výzkum též prokázal, že nelze jen z počtu dochovaných písemností či zpráv o nich vyvozovat dobový význam města. Jaroměř totiž počtem 17 listin značně předhlonila nejvýznamnější královské (věnné) město Hradec Králové, u něhož současná historiografie uvádí podle edice *CIM III* 9 listin.⁹⁵ Na příkladu dochovaných zmínek jsme však doložili, že Hradec obdržel i několik listin od Zikmunda Lucemburského. Je též třeba zdůraznit, že velkou část jaroměřského souboru tvoří listiny, jež řešily nějaké soudobé problémy – konflikty či finanční problémy města. V této souvislosti se otevírá prostor k řadě výzkumů v prostředí našich královských měst, jejichž prostřednictvím lze upřesnit počty vydaných listin a komplexním výzkumem dějin příslušného města stanovit důvody jejich vydání.

Zvláštní pozornost lze v kontextu královských věnných měst věnovat vydavatelské činnosti královen, kdy s postupující dobou vidíme zřejmý úpadek a rozvolňování jejich vztahu k věnným městům, z nichž jim plynuly finance. I v době, kdy byla aktivována instituce věnných měst, přebírali od druhé poloviny 15. století výrazněji iniciativu čeští králové. Zatímco v případě Jiřího z Poděbrad mohl být důvodem i šlechtický původ královského páru a obava z budoucího případného zpochybňování platnosti královniny listiny, o aktivitu museli královnu vdovu Marii Habsburskou, po Johaně z Rožmitálu první korunovanou českou královnou, požádat sami představitelé věnného města, a to až v éře prvních sporů s Ferdinandem I. Habsburským, tedy již v době jejího vdovství.

94 T. VELIČKA, *Sepsání – užívání – uchování*, s. 47.

95 Tamtéž.

PŘÍLOHA

Přehled panovnických listin z let 1436–1526 vydaných městu Jaroměří

Datum	Vydavatel	Obsah	Důvod vydání listiny	Forma dochování písemnosti
20. 7. 1436	Zikmund (korunován 28. 7. 1420, přijat za českého krále 14. 8. 1436)	<i>Slib zachovávání dosavadních práv, basilejských úmluv a zaručení se, že města nemusejí přijímat zběhlé světské a duchovní osoby</i>	Jaroměřští a Dvorští si společně za poplatek zajistili právoplatné znění této listiny	Zmínka v opisu jiné listiny zaznamenané v královédvorských dějinách K. J. Bienera z Bienenbergu
4. 1. 1445	Barbora Celská (korunována 11. 2. 1437)	<i>Potvrzení způsobů nakládání s majetkem, udělených Václavem IV. a Zikmundem (konfirmace dílčích práv)</i>	Konflikt s královnou a její snaha spory urovnat	Opis (editován v <i>CIM III</i>)
4. 1. 1445	Barbora Celská	<i>Prominutí násilného zabránění rychty a vyřešení vlastnictví rychtářského majetku ve prospěch města a záduší sv. Mikuláše</i>	Konflikt s královnou a její snaha spory urovnat	Opis (editován v <i>CIM III</i>)
28. 8. 1454	Ladislav Pohrobek (korunován 28. 10. 1453)	<i>Potvrzení dosavadních práv a vysazení výročního trhu na svátek Letnic a osm následujících dní (polokonfirmace)</i>	Žádost městské reprezentace	Opis (editován v <i>CIM III</i>)
26. 6. 1464	Jiří z Poděbrad (korunován 7. 5. 1458)	<i>Stanovení pravidel pro řešení majetkových práv Vaňka Valečovského, Johany z Rožmitálu a Jaroměřských</i>	Potřeba urovnat vleklé majetkové spory	Stručný výtah v Pamětech A. Knappa
5. 3. 1466	Jiří z Poděbrad	<i>Potvrzení dosavadních práv a způsobu ustanovování nové městské rady (kombinace konfirmace a kvasikonfirmace)</i>	Žádost městské reprezentace	Opis (editován v <i>CIM III</i>)
22. 10. 1476	Vladislav Jagellonský (korunován 22. 8. 1471)	<i>Stanovena výše odvodu do královské komory a výše odměny podkomořímu za obnovení městské rady (kvasikonfirmace)</i>	Žádost městské reprezentace zřejmě z důvodu zneužívání úředních pravomocí podkomořího či královských úředníků	Opis (editován v <i>CIM III</i>)
18. 6. 1478	Vladislav Jagellonský	<i>Slib nezastavování města i jeho finančních odvodů do královské komory</i>	Žádost městské reprezentace	Opis (editován náhradní regist v <i>CIM III</i>)

Datum	Vydavatel	Obsah	Důvod vydání listiny	Forma dochování písemnosti
18. 6. 1482	Vladislav Jagellonský	Udělení mílového práva na slad a vaření piva (kvasikonfirmace)	Pravděpodobně žádost městské reprezentace	Stručný výtah v Pamětech A. Knappa
12. 3. 1492	Vladislav Jagellonský	Slib, že panovník nebude v budoucnu požadovat výnos z vaření piva, jak to pro tentokrát umožnil zemský sněm	Z vůle krále	Opis (editován v CIM III)
13. 6. 1497	Vladislav Jagellonský	Potvrzeno vlastnictví Hořnického rybníka a vysazen výroční trh na Tři krále s osmi následujícími dny (zčásti kvasikonfirmace)	Žádost městské reprezentace	Opis (editován v CIM III)
13. 8. 1497	Vladislav Jagellonský	Náhradou za králův dluh 50 kop grošů uděleno právo výběru cla z forman-ských koní, hnaných volů a ze sudu hradeckého piva, a to ve městě i v okruhu čtvrt míle od města	Žádost městské reprezentace	Stručný výtah v Pamětech A. Knappa
3. 11. 1504	Vladislav Jagellonský	Zisk práva výběru cla ze zboží a vysazení jarmarku na sv. Bartoloměje a osm následujících dní	Žádost městské reprezentace	Originál v AMJ
1. 10. 1505	Vladislav Jagellonský	Prominutí odvodu peněz do královské komory na dobu tří let, a to za účelem opravy hradebního systému	Žádost městské reprezentace	Opis (editován v CIM III)
25. 1. 1506	Vladislav Jagellonský	Udělení práva pečetit vydávané písemnosti červeným voskem	Žádost městské reprezentace	Opis (editován v CIM III)
13. 7. 1521	Ludvík Jagellonský (korunovace 11. 3. 1509, nástup na trůn v roce 1516)	Jako kompenzace za způsobené škody plavením dřeva uděleno právo výběru cla z plaveného dřeva po Labi, potvrzena koupě heřmanického zboží a uděleno právo zápisu do desk zemských a manských	Stížnost městské reprezentace	Opis (editován v CIM III)

SUMMARY

Royal deeds issued in 1420–1526 to the Royal (Dowry) Town of Jaroměř

The submitted study aims to present known deeds which were issued by the Bohemian King or Queen to the Royal (Dowry) Town of Jaroměř in 1436–1526 and explain the reasons which led to this in a local, regional and province-wide context. Over the period investigated, Jaroměř exemplifies towns falling under the category of less economic and culturally developed towns. As our comprehensive research making use, e.g., of the methodologies of historical geography, has demonstrated, the reason for its below average nature was the small hill – or rocky promontory – upon which the town was built, with its limited number of burgher houses. Not even the low-lying outskirts at the confluence of two rivers and the passage of the so-called Polish-Kłodzko Road through the town's interior could make up for this clear shortcoming. From a diplomatic perspective this is well-illustrated by the level of the local town chancellery, which at the start of the 18th century still only usually employed one town scribe.

We know the wording of 16 deeds issued to the town between 1436 and 1526. Previous research was only aware of 14 deeds. We can assume that at least one deed used to purchase a Vogt's estate in the 1460 is a *deperditum*. This brings us to 17 deeds, of which we have only one original available to us. It can be assumed that similar thorough research in other Royal (Dowry) Towns can bring new findings. An example is the accidentally discovered Sigismund deed, owned by the towns of Jaroměř and Dvůr.

Research has also proven that you cannot infer the importance of a town merely from the number of extant documents or reports about it. With a total of 17 deeds, Jaroměř has a significantly higher number than the most important Royal (Dowry) Town of Hradec Králové, for which current historiography states 9 deeds according to *CIM III* (ed. Jaromír Čelakovský – Gustav Friedrich, Praha 1948) on the basis of extant references, however, we have demonstrated that Hradec also received a number of deeds from Sigismund of Luxembourg. It should be stressed that a large part of Jaroměř's documents comprise deeds which deal with a particular pressing problem – conflicts, or financial problems of the town. In this regard, there is an opening for more research to be undertaken of our Royal Towns in order to specify the number of deeds issued, with comprehensive research of the history of the particular town determining the reasons for their issuance. In the context of Royal Dowry Towns, particular attention could be paid to the publishing activities of queens, with a marked decrease seen as time passes, alongside a relaxation in their relationship to the dowry towns, from whom they received funds. Even during the time when the institution of dowry towns was activated, from the second half of the 15th century Bohemian kings took over significantly more of the initiative. While in regard to George of Poděbrady the reason for this may have been the noble origin of the royal couple and fear of possible future disputes over the validity of the Queen's deeds, representatives of the Dowry Town had to ask Dowager Queen Mary of Habsburg, the first crowned Queen of Bohemia after Joanna of Rožmitál, about activities until the era of the first disputes with Ferdinand I of Habsburg, i.e. during the time of her widowhood.